

Asia: VN/8051/2019

Valtioneuvoston periaatepäätös suomalaisesta demokratiapolitiikasta 2020-luvulla (luonnos)

Lausunnonantajan lausunto

Lausuntonne ja yleiset kommenttinne demokratiapolitiikan tilasta, suunnasta ja seurannasta

Vantaan kaupunki kiittää mahdollisuudesta lausua valtioneuvoston periaatepäätöksestä ja lausuu seuraavaa:

Periaatepäätöksen luonnos on laaja ja vaikuttava kokonaisuus, jonka tavoitteisiin Vantaan kaupunki yhtyy. Kaupunki haluaa kuitenkin nostaa esiin erityisesti paikallisen tason demokratian merkityksen suomalaisessa poliittisessa järjestelmässä. Lisäksi kaupunki haluaa kiinnittää huomiota hyvinvointialueiden ja varhaiskasvatuksen osuuden jättämiseen vailla huomiota luonnoksessa.

Periaatepäätöksessä jätetään valitettavan vähälle paikallisen tason demokratian tarkastelu. Luonnoksessa ei näy se, millainen rooli kuntien toimielimillä on paikallisen itsehallinnon toteutumisessa ihmisten arjessa. Tuhannet toimielimet ja kymmenet tuhannet luottamushenkilöt toteuttavat demokratiaa ja tekevät päätöksiä viikoittain. Tämän merkitys suomalaiselle demokratialle tulee tunnustaa myös valtioneuvoston tasolla.

Vantaan kaupunki toivoo valmiin periaatepäätöksen tarttuvan erityisesti siihen, kuinka eriarvoistumiskehitykseen ja eri väestöryhmien eroihin demokratiaan osallistumisessa voidaan puuttua. Tämän kehityksen pysäyttäminen ja suomalaisen demokratian kivijalan, paikallisen demokratian, tukeminen tulisi olla ohjelmassa merkittävässä roolissa. Samalla tulee tunnistaa kuntien rooli demokratiakasvattajina ja demokratiakulttuurin pesänä. Osallistuva budjetointi on loistava esimerkki ruohonjuuritason demokratiatyöstä, jonka vaikutukset välittyvät koko yhteiskuntaan. Ilman valtion tukea työtä ei ole kuitenkaan mahdollistaa toteuttaa uskottavalla tasolla jokaisessa kunnassa.

Periaatepäätös ei analysoi uuden hallinnon tason, hyvinvointialueiden, merkitystä suomalaisen demokratian kehitykselle. Kaupungit ovat toistuvasti tuoneet esille huoltaan siitä, miten hyvinvointialueudistus vaikuttaa paikalliseen demokratiaan. Yhtäältä kuntien asema, tehtävät, rahoitus ja rooli muuttuvat uudistuksessa. Toisaalta uudet hyvinvointialueet eivät vaaleistaan huolimatta ole itsehallinnollisia alueita, vaan ne ovat valtion rahoittamia ja tiukasti valtion ohjauksessa. Tämän muutoksen merkitystä demokratian kehitykselle ja paikalliselle itsehallinnolle tulee analysoida periaatepäätöksessä tarkemmin.

Linjaus 1: Vaalijärjestelmä on toimiva, turvallinen ja luotettava. Jokaisella on yhdenvertaiset mahdollisuudet ja riittävät valmiudet käyttää osallistumisoikeuksiaan

Toimenpide-ehdotusten teemat edustuksellisen demokratian toimivuuden parantamiseksi

- *Vaalijärjestelmän uudistaminen*
- *Vaalien turvallisuuden vahvistaminen*
- *Äänestysmahdollisuuksien joustavoittaminen ja sähköisen äänioikeusrekisterin laajamittainen käyttöönnotto*
- *Äänestysaktiivisuuden ja monipuolisen ehdokasasettelun edistäminen*

Vantaan kaupunki katsoo, että erityisesti on syytä kiinnittää huomiota nuorten sekä eri kieli- kulttuuri- ja etnisistä taustoista tulevien henkilöiden osallistumiseen tätä linjausta edistettäessä. Lisäksi kunnalliseen demokratiaan on kiinnitettävä myös vaalijärjestelmää tarkasteltaessa huomiota. Luottamustoimijoiden määrän sijasta tulisi erityisesti tarkastella demografisia kehityskulkuja, joilla voidaan selittää kiinnostuksen lasku kunnallispolitiikkaa kohtaan. Erityisesti on keskityttävä ratkomaan erityisryhmien osallistumisen ongelmia. Vaaleissa äänestämään aktivoiminen on työtä, joka täytyy asettaa etusijalle. Suomalaisen demokratian vahvuus perustuu laajaan kunnalliseen itsehallintoon ja aktiivisiin kuntalaisiin. Tästä täytyy pitää erittäin hyvää huolta.

Linjaus 2: Suomessa on käytössä monipuoliset osallistumismahdollisuudet ja yhä useampi käyttää poliittisia- ja kansalaisoikeuksiaan

Toimenpide-ehdotusten teemat edustuksellisen demokratian toimivuuden parantamiseksi

- *Yhdenvertaisen osallistumisen edistämien ja kytkeminen vahvemmin osaksi päätöksentekoa ja valmistelua.*
- *Osallisuusjärjestelmien kehittäminen sekä arviointi kunnissa ja hyvinvointialueilla.*
- *Aloite-instrumenttien tarkastelu sekä erilaisten osallistumis- ja vaikuttamismenetelmien laajamittainen hyödyntäminen. Digitaalisen osallistumisen ja verkkodemokratiapalvelujen kehittäminen.*
- *Osallistumistoimien arviointi ja mittaaminen sekä yhdenvertaisen osallistumisen kehittäminen.*

Vantaan kaupunki näkee, että kuntien rooli korostuu tässä linjauksessa hyvin. Joka tapauksessa kuntademokratian ylläpitäminen ja kehittäminen vaativat resursseja. Kuntakenttä on myös demokratian osalta oivallinen paikka kokeilla uusia innovaatiota ja kehittää suomalaista demokratiaa. Tämä vaatii joka tapauksessa työhön kohdistettua rahoitusta ja poliittista tahtoa. Demokratian kehitysaskeleet, kuten osallistuva budjetointi, eivät saa jäädä vain rikkaimpien kaupunkien keinoksi aktivoida kuntalaisia.

Lisäksi tässä linjauksessa tulisi huomioida kunnallishallinnon rinnalla ja siihen merkittävästi vaikuttavana tekijänä hyvinvointialueet. Hyvinvointialueet muuttavat perustavalla tavalla

suomalaisen kuntademokratian logiikkaa, kun merkittävä osa kuntien perustehtävistä siirtyy uudelle toimielimelle, jonka rahoitus linkittyy läheisesti valtioon. Uudessa tilanteessa tulee kuntademokratian tilaa seurata tarkasti ja samalla huolehtia sen legitimitetistä tilanteessa, jossa osa peruspalveluista siirtyvät uuden toimijan vastuulle.

Linjaus 3: Demokratia-, ihmisoikeus- ja mediakasvatus sekä jatkuva oppiminen tukevat osallistumisoikeuksien toteutumista

Toimenpide-ehtotusten teemat demokratia-, ihmisoikeus- ja mediakasvatuksen tukemiseksi

- ***Nuorten koulutuspolkujen eriytymiseen puuttuminen varhaisessa vaiheessa. Osallistumista tukevan tietopohjan ja valmiuksien varmistaminen.***
- ***Ajantasaisten koulutus- ja oppimateriaalien saatavuuden parantaminen (demokratia- ja ihmisoikeuskysymyksistä). Valtakunnallisen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen osaamiskeskuksen perustamisen selvittäminen sekä ajankohtaisten pilottihankkeiden tulosten valtakunnallinen jalkauttaminen.***
- ***Opettajien perus- ja täydennyskoulutuksen pitkäjänteinen kehittäminen demokratia- ja ihmisoikeusasioissa.***
- ***Kansalaistaitojen sekä avoimen keskustelun vahvistaminen disinformaation tunnistamiseksi ja torjumiseksi (ml. digitaalinen- ja mediakasvatus).***
- ***Yleisten kirjastojen ja museoiden verkoston roolin vahvistaminen yhteiskunnallisen osallistumisen ja medialukutaidon vahvistamisessa.***
- ***Demokratiaa, ihmisoikeuksia ja medialukutaitoa koskevan osaamisen vahvistaminen ja painoarvon lisääminen kotoutumiskoulutuksessa sekä monikielisessä yhteiskuntaorientaatiossa.***
- ***Riittävien resurssien turvaaminen kansalaisyhteiskunnan toimijoille demokratiaa, ihmisoikeuksia ja medialukutaitoa koskevan koulutuksen tarjoamiseen.***

Vantaan kaupunki yhtyy kolmannen linjauksen kohtiin ja tavoitteisiin. Erityisesti laaja-alaisen osaamisen osa-alueiden tärkeyden tunnistaminen on merkittävä asia, joka vie koulutusajattelua oikeaan suuntaan. Samalla on kuitenkin huolehdittava opettajien perus- ja täydennyskoulutuksen kehittämisestä, jotta demokratiaosaaminen on vaaditulla tasolla. Kolmas linjaus on erittäin laaja ja Vantaan kaupunki toivoo vielä tehtävän tarkempaa pohdintaa siitä, kuinka oppilaiden opetussuunnitelmiin on mahdollista mahduttaa linjauksessa kuvatut asiat ilman tuntilisäyksiä.

Laaja-alaisen osaamisen tunnistaminen on tässä suuressa roolissa, mutta samalla on huomioitava opetustoimen resurssit, kun uudet oppimateriaalit tuodaan kouluihin ja nykyisellään tämä vaatii oppiaineen luomista. Laaja-alaista osaamista tulisi periaatepäätöksessä tunnistaa kuitenkin vielä kattavammin varhaiskasvatuksen osalta. Laaja-alaisen osaamisen tulisi nivoutua toimintaan koko koulutusjärjestelmässä varhaiskasvatus mukaan lukien. Varhaiskasvatuksen toimintatavoilla ja henkilöstön asenteilla on merkittävä rooli lapsen maailmankuvan rakentumisessa. Luvun

toimenpiteissä tulisi myös huomioida varhaiskasvatuksen henkilöstön täydennyskoulutustarpeet. Nämä ovat jopa suurempia kuin muilla koulutusasteilla varhaiskasvatuksen haastavan henkilöstötilanteen takia.

Linjaus 4: Avoin, läpinäkyvä ja vuorovaikutteinen hallinto vahvistaa luottamusta. Päätöksenteko on tietoperusteista

Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla hallinnon avoimuutta ja läpinäkyvyyttä voidaan edistää

- *Julkisen hallinnon viestinnän kehittäminen yhteiskunnan toimintaan liittyvissä asioissa.*
- *Julkisuuslain uudistuksen loppuunsaattaminen. Avoimuusrekisterin saattaminen voimaan, seuranta sekä kehittämistarpeiden arviointi.*
- *Lainsäädäntöprosessin avoimuuden ja osallistavuuden parantaminen sekä virkamiesten osaamisen kehittäminen.*

Hyvään hallintoon kuuluu olennaisesti myös tehtävien ja toimivaltojen selkeys. Tässä kohtaa on tarpeen analysoida enemmän erityisesti uusien hyvinvointialueiden merkitystä koko julkisen hallinnon selkeydelle. Hyvinvointialueiden vaikutus on uutta vaalijärjestelmää ja äänestysaktiivisuutta laajempi ilmiö. Päätöksiin vaikuttamista ja asukkaiden osallisuutta edesauttaa se, että ymmärretään eri tahojen ja tasojen tehtävät ja vastuut.

Lainsäädäntöprosessin avoimuus ja mahdollisuudet osallistua siihen ovat erittäin tärkeitä demokratian kannalta. Valitettavasti viimeisten vuosien aikana on havaittu konkreettisesti, miten lakeja valmistellaan nopealla tahdilla ja niiden lausuntoajat ovat lyhentyneet merkittävästi. Tämä johtaa siihen, ettei lausunnon antajilla ole tosiasiallisia mahdollisuuksia perehtyä esityksiin eikä siten mahdollisuutta kerätä kattavia lausuntoja lakien vaikutuksista. Erityisesti kuntien kannalta on ongelmallista, ettei lausuntoja ehditä kierrättää kuntien toimielinten kautta. Tämä ei ole kuntien hyvän hallinnon mukaista toimintaa. Lainsäädännön valmistelun aikataulujen tiukkuus johtaa myös siihen, ettei annettuja lausuntoja voida ottaa oikeasti valmistelussa huomioon. Kehityskulku on huolestuttava ja siihen tulisi etsiä aktiivisesti ratkaisuja juuri tämän kaltaisessa demokratiatyössä.

Linjaus 5: Yhteiskunnallinen keskustelukulttuuri on rakentava, moniarvoinen ja syrjimätön sekä mahdollistaa eri väestöryhmien osallistumisen

Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla keskustelukulttuuria voidaan parantaa

- *(Puolueiden välisen) dialogin ja yhteistyön tunnistaminen keskeiseksi elementiksi rakentavassa yhteiskunnallisessa keskustelukulttuurissa.*
- *Hyvien väestösuhteiden edistäminen dialogin keinoin.*
- *Oikeiden osallistumisinstrumenttien valinta osallistumisen eriytymisen vähentämiseksi.*
- *Viranomaistoimien jatkaminen ja osaamisen kehittäminen vihapuheeseen ja häirintään puuttumiseksi.*

- ***Vihapuheen ehkäisy sekä tietoisuuden lisääminen vihapuheen ja häirinnän kohtaamisesta sekä sananvapauden rajoista.***

Vantaan kaupunki yhtyy linjauksen tavoitteiseen siitä, että yhteiskunnallisen keskustelukulttuuri on rakentava, moniarvoinen ja syrjimätön sekä mahdollistaa eri väestöryhmien osallistumisen. Sananvapaus on perusoikeus ja yksi demokratian kulmakivistä, mutta sananvapautta ei saa käyttää muiden ihmisoikeuksien loukkaamiseen. Vihapuhe vaikuttaa monien väestöryhmien halukkuuteen osallistua poliittiseen toimintaan ja muuhun osallistumiseen kansalaistoimintaan sekä yhteiskunnalliseen keskusteluun. Vihapuheen juurisyihin on puututtava.

Linjaus 6: Aktiivinen ja elinvoimainen kansalaisyhteiskunta on keskeinen osa toimivaa demokratiaa
Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla voidaan tukea kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytyksiä ja osallistumista

- ***Autonomisen ja elinvoimaisen kansalaisyhteiskunnan merkityksen tunnistaminen sekä kumppanuuteen perustuvan sektorien välisen yhteistyön edistäminen.***
- ***Kansalaisyhteiskuntaan liittyvien muutosten ja niiden vaikutusten pitkäjänteinen arviointi ja seuranta.***
- ***Kansalaistoiminnan rahoitus- ja varainhankintatietoisuuden ja osaamisen tukeminen sekä varainhankintainnovaatioiden kehittäminen.***
- ***Nuorten vapaaehtoistoiminnan tukeminen koulujen ja oppilaitosten avulla.***
- ***Kansalaisyhteiskuntatutkimuksen edistäminen ja tutkimustiedon parempi hyödyntäminen. Virkahenkilöiden kansalaisyhteiskuntaosaamisen ja –tietämyksen vahvistaminen.***
- ***Kulttuurilaitosten roolin ja toiminnan vahvistaminen kotouttamisessa ja sosiaalisessa yhteenkuuluvuudessa sekä kulttuurin nostaminen kestävän kaupunkikehityksen keskiöön.***

Vantaan kaupungilla ei ole lausuttavaa tältä osin.

Linjaus 7: Suomi tukee demokratiakehitystä kansainvälisesti
Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla voidaan tukea kansainvälistä demokratiakehitystä

- ***Toimijoiden yhteydenpidon lisääminen kansallisella tasolla ja Suomen kansainvälisen demokratiatyön kehittäminen kokonaisuutena. Suomalaisen demokratia-, ihmisoikeus- ja oikeusvaltioalan asiantuntemuksen hyödyntäminen kansainvälisessä yhteistyössä.***
- ***Politiikassa aliedustettujen ryhmien poliittisen osallistumisen vahvistaminen tukemalla kansainvälisesti puolueita ja parlamentteja. Erilaisten tapojen kehittäminen tukemaan eri toimijoiden osallistumisoikeuksien toteutumista sekä mediavapautta.***
- ***Valtioneuvoston tutkimustoiminnan kehittäminen sekä seuranta kansainvälisen demokratiatyön vaikuttavuudesta ja kehittämistarpeista.***

- ***Suomen aktiivinen toiminta Euroopan Unionin Team Europe Democracy–aloitteessa ja hallitusten välisissä demokratiajärjestöissä.Suomen tuki Kansainväliselle demokratia- ja vaaliapuinstituutille (International Institute for Democracy and Electoral Assistance, International IDEA).***

Vantaan kaupungilla ei ole lausuttavaa tältä osin.

Isotalus Birgit

Vantaan kaupunki/sihteeristö - Vantaan kaupunginhallitus